

РЕКОНСТРУКТИВНА ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

Анотація. Визначено напрями локалізації господарської діяльності задля формування сучасних детермінант просторової організації господарських систем територіальних утворень України. Їх класифікаційний склад розкрито за дев'ятьма регіональними ідентифікаційними ознаками за урахування наявних природно-ресурсних та соцієтальних активів: аграрні регіони; промислові регіони; інноваційні та технологічні центри; туристичні регіони; лісові, сільські та природно-заповідні регіони; енергетичні регіони; транспортні вузли; регіони з достатнім рівнем соціального благополуччя; райони / території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/тестування. Адаптовано методологічні принципи актив-орієнтованого підходу до ідентифікації чинників локалізму з визначенням їх переваг у процесах просторової організації національних господарських систем у повоєнному періоді, до складу яких включено: кластеризації, ресурсні, ефективності та економії масштабів, сталості та розвитку, каскадизації, соціальних ознак та вимірів. Зазначене дозволило встановити особливості локалізації зусиль для формування комплексу заходів із: узгодження локалізованих зусиль; урахування соцієтальних факторів при взаємодії; досягнення сталості та екологічної обов'язковості; забезпечення результативної співпраці та стійкості мереж.

Ключові слова: просторова організація господарських систем; актив-орієнтований підхід; чинники локалізму.

Abstract. The directions of localization of economic activity are determined for the formation of modern determinants of the spatial organization of economic systems of territorial entities of Ukraine. Their classification composition is revealed according to nine regional identification features, taking into account the available natural resources and social assets: agricultural regions; industrial regions; innovation and technological centers; tourist regions; forest, rural and nature reserve regions; energy regions; transport hubs; regions with a sufficient level of social well-being; districts/territories according to the effectiveness of medico-social and genetic monitoring/testing. The methodological principles of an asset-oriented approach to the identification of factors of localism with the determination of their advantages in the processes of spatial organization of national economic systems in the post-war period have been adapted, which include: clustering, resource, efficiency and economy of scale, sustainability and development, cascading, social features and dimensions. This allowed establishing the features of localization of efforts to form a set of measures including: coordination of localized efforts; consideration of social factors during interaction; achieving sustainability and environmental responsibility; ensuring effective cooperation and stability of networks.

Keywords: spatial organization of economic systems; asset-oriented approach; factors of localism.

Обговорюючи напрями повоєнного реконструктивного просторового розвитку господарських систем України, необхідним є пошук засобів досягнення результатів на засадах реалізації світових і європейських трендів подолання економічних криз. У зв'язку зі складністю цієї проблеми доцільно зосередитися на актив-орієнтованому підході до подолання кризового становища в державі, який дозволить раціонально використовувати матеріальні та фінансові ресурси. Не зважаючи на те, що на сьогодні, військовий конфлікт і російська агресія продовжується, вже зараз необхідно формувати програми виходу із економічної кризи, спричиненою війною, які мають базуватися на нових суспільно-політичних принципах просторової організації діяльності господарських систем (ГС), що передбачає мінімізацію використання природних і будь-яких інших ресурсів та активів. За таким підходом стає вкрай необхідним зосередження уваги на проблемі ефективного використання наявного просторового потенціалу щодо забезпечення поступового відновлення та зростання якості життя населення територіальних утворень. На цьому шляху особливу увагу слід привертати до того, що реконструктивні дії за просторовими вимірами є унікальними, і мають враховувати пост конфліктний економічний стан постраждалих територіальних утворень. Отже, процес реконструкції повинний бути адаптований до економічних, соцієтальних і технологічних потреб простору життєдіяльності населення України.

При адаптації положень «актив-орієнтованого навчання у педагогіці» до реалізації процесів просторової організації національних господарських систем (ГС) маємо потребу у:

- коригуванні фокусу зусиль на зниження ризиків і загроз у повоєнному періоді, що передбачатиме генерування та забезпечення: інтеграції ресурсів та природно-ресурсних активів (ПРА), синергію та партнерство, розвиток інновацій, участь громад, гнучкість та адаптивність функціонування

ГС, сталість і стійкість, територіальну конкурентоспроможність, збалансованість та рівномірність, збереження та раціональне використання різних за природою ресурсів і активів, збереження людських ресурсів та нарощення потенціалу людського розвитку;

- ідентифікації чинників локалізму в системі просторової трансформації ГС із визначенням переваг для врахування у повоєнному періоді, до складу цих чинників включено: кластеризацію, ресурсну специфічність, ефективності та економії масштабів, сталості та розвитку, каскадизації, соціальні особливості та виміри. Що дозволяє встановити відзнаки локалізації зусиль задля формування комплексу дієвих заходів щодо: а) узгодження локалізованих зусиль; б) врахування соціетальних факторів при виробничо-господарській та міжсекторальній взаємодії; в) досягнення сталості та екологічної обов'язковості; г) забезпечення результативної співпраці та стійкості мереж.

Враховуючи досвід просторової організації ГС в європейських країнах [1], визнаємо, що він ґрунтується на різноманітності ПРА, географічних умов, історичних чинників та економічно-географічних особливостей. Кожна країна ЄС має свої особливості, але існують та враховуються при розробленні стратегій і загальні тенденції, які характерні для більшості європейських держав (хоча ці тенденції та тренди постійно змінюються відповідно до економічних, соціальних і технологічних трансформацій у світі). Тож, маємо підкреслити, що європейські напрями просторової організації ГС у реаліях сьогодення також розмежовуються за врахування принципів локалізму за дев'ятьма напрямками (табл. 1), до яких, враховуючи соціетальний концепт просторової організації ГС, інкорпоровано локалізацію за дієвістю й результативністю медико-соціального і генетичного моніторингу-тестування, що має вагоме значення за актив-орієнтованим підходом для регіонального розвитку та планування/збереження людського ресурсу/активу, суттєво впливаючи на життєдіяльнісні аспекти якості життя і національної економіки (такі як трудовий ринок, витрати на охорону здоров'я, інновації у медицині та інше). Щодо останнього (дев'ятого) напрямку просторової організації та розвитку («Райони/території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/тестування»), його розкрито та деталізовано автором у [2].

Таблиця 1 - Принципові напрями просторової організації господарських систем, які враховуються/ мають враховуватися в європейських країнах*

Номер з/п	Європейські напрями локалізації ГС	Змістовність врахування і сутність напрямів при просторовій організації ГС
I	Аграрні регіони	Більшість європейських країн мають аграрні регіони, де розвинене сільське господарство визначає економічний ландшафт. Ці регіони часто спеціалізуються в вирощуванні певних культур або тваринництві в залежності від природних умов.
II	Промислові регіони	Промислові центри розташовані вздовж транспортних маршрутів, основних річок та узбережжя. Ці регіони стають моторами економіки і забезпечують робочі місця для населення
III	Інноваційні та технологічні центри	Великі міста та їхні околиці часто стають центрами інновацій, науки та технологій. Саме у цих містах і розташовані високотехнологічні підприємства, дослідницькі інститути та університети.
IV	Туристичні регіони	В країнах з великим природним та культурним спадщиною туризм може стати важливим галузевим сегментом. Гірські райони, морські курорти та історичні місця приваблюють туристів.
V	Лісові, сільські та природно-заповідні регіони	Деякі регіони європейських країн визначаються щільністю лісів та заповідників. Лісова промисловість та екологічні питання стають важливими аспектами розвитку економіки.
VI	Енергетичні регіони	Країни, що мають великі природні ресурси, такі як нафта, газ чи вітряна енергія, можуть розвивати відповідні енергетичні регіони.
VII	Транспортні вузли	Ключові транспортні вузли, такі як порти та вузли автомагістралей, можуть стати фокусом для розвитку логістики та торгівлі.
VIII	Регіони з достатнім рівнем соціального благополуччя	Ці аспекти, зазвичай, враховують в країнах ЄС при просторовій організації сфери охорони здоров'я та науки, однак, також вони є значимі та опосередковано пов'язані у площині ціле орієнтованого переформатування та підвищення ефективності господарської діяльності на певній території чи в регіоні.

IX	Райони/території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/тестування **	За цим напрямом враховуються та контролюються за районами: а) розподіл медичних ресурсів: врахування потреб населення та забезпечення доступу до медичних служб у різних регіонах; б) стратегії здоров'я на робочому місці: оцінювання впливу здоров'я працівників на ефективність та результативність в різних галузях та локаціях; в) дослідження генетичних особливостей населення: забезпечується розвиток галузей генетичної медицини та персоналізованої медицини за районами з урахуванням результатів генетичного скринінгу населення; г) соціальні програми та підтримка вразливих груп: розробка і реалізація соціальних програм, спрямованих на забезпечення допомоги та підтримки вразливих груп населення.
----	--	---

Джерело * Сформульовано та згруповано у табличному вигляді автором

** Означено та обґрунтовано автором за урахування досвіду просторової організації економічних систем країни Ізраїль [3]

Вважаємо за доцільне підкреслити та визнати об'єктивними авторські твердження [4] щодо того, що застосування актив-орієнтованого підходу до розбудови і реалізації п'ятивимірного комплексу просторової організації та розвитку ГС, який, як правило, враховуючи активну роль регіонів та локальних спільнот у власному розвитку, має обов'язково передбачати у діях і програмах:

1) орієнтацію уваги суб'єктів управління на регіональний та територіальний розвиток – визнання активних регіонів як основних економічних акторів, які мають важливу роль у створенні нових робочих місць, стимулюванні інновацій і загальному економічному зростанні;

2) розвиток локальної економіки і забезпечення соціальної стійкості, спрямований на розвиток локальних економік та інфраструктури для забезпечення соціальної стійкості і якості життя населення; залучення громадськості та місцевих спільнот у прийнятті рішень та у розвитку локальної економіки;

3) цілеорієнтований розвиток людського капіталу та сформування здорового у фізичному і психічному розумінні суспільства – зосередження на розвитку людського капіталу через освіту, покращання умов довкілля і середовища життєдіяльності, навчання та розвиток навичок задля адекватної відповіді на потреби сучасного ринку праці;

4) забезпечення енергоефективності й екологічної сталості за урахування принципів енергоефективності та сталого використання природно-ресурсних активів задля створення екологічно стійких соціально-економічних моделей із урахуванням ущільнення міжрегіональної співпраці при здійсненні спільних проектів і програм зі зміцнення співпраці між регіонами/ територіями/галузями;

5) розвиток інноваційних та технологічних ініціатив для підвищення конкурентоспроможності ГС за урахування результатів досліджень наукових установ, організацій і наукових творчих груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Микитенко В.В. Просторова організація господарських систем: європейський досвід. *Нотатки сучасної науки*. 2024. № 12. С. 26-29. DOI: 10.61718/nsn-2024-12

2. Микитенко В. В., Микитенко Д. О. Соціально-економічна безпека за урахування спадкового та життєдіяльнісного паритету якості життя/Удосконалення напрямів розвитку України в умовах світової кон'юнктури: колективна монографія. Харків, СГ НТМ «Новий курс». 2023. 182 с. С. 146 – 156.

3. Міністерство охорони здоров'я Ізраїлю: Рекомендації щодо обов'язкового моніторингу та проходження населенням медико-генетичного обстеження і тестування. - Режим доступу:

<https://www.health.gov.il/Russian/Subjects/Genetics/checks/Pages/GeneticTestingRecommendations.aspx>. (дата звернення 10.02.2024).

4. Микитенко В. В. П'ятивимірний комплекс просторової організації господарських систем у контексті забезпечення якості життя в Україні. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2024. Вип. 46. С. 30–35. DOI: 10.61718/sgv

Микитенко Вікторія Володимирівна: доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник, Інститут демографії та проблем якості життя НАН України, м. Київ, Україна. Адреса: vmikitenko@ukr.net.

Viktoriia Volodymyrivna Mykytenko: doctor of economics, professor, chief researcher, Institute of Demography and Quality of Life Problems of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine. Address: vmikitenko@ukr.net.